

Effectiveness of Bibliotherapy on the Assertiveness of Elementary School Students

Marzie Ahmadian

MSc in Psychology, University of Birjand, Birjand, Iran. E-mail: marzie.ahmadian70@gmail.com

Mitra Rastgoumoghdam

Department of Psychology, University of Birjand, Birjand, Iran. E-mail: m.rastgoumoghdam@birjand.ac.ir

Leili Seifi

Department of KIS, University of Birjand, Birjand, Iran. E-mail: leili.seifi@birjand.ac.ir

Mohamad Reza Asadi Yoonesi

Department of Psychology, University of Birjand, Birjand, Iran. E-mail: yoonesi@birjand.ac.ir

Abstract

Objective: This study aimed to determine the effectiveness of bibliotherapy on the assertiveness of low-assertive elementary school students.

Method: The present study is a quasi-experimental pre-test-post-test design with control and follow-up groups. The statistical population for the study consisted of shy female students in the fourth grade of a primary school in Qaen City. The researchers used purposeful sampling to select the sample. An intervention using bibliotherapy was administered to the experimental group over 8 sessions, each involving the reading of a storybook for 45 minutes, twice a week. The control group did not receive any intervention. The researchers employed covariance analysis and repeated measurement to test their hypotheses.

Findings: The experimental group improved significantly over the control group during the post-test phase. The results also demonstrated that this improvement was sustained during the follow-up phase. These findings suggest that group bibliotherapy is an effective approach for enhancing and maintaining bold behaviour in children who struggle with this skill.

Conclusion: It is crucial to utilize techniques that facilitate communication between children and their therapists, and in this study, story therapy through bibliotherapy was found to provide an opportunity for children to overcome their limitations. The current research utilized the bibliotherapy approach, specifically story therapy, to offer a chance for children lacking courage to address their vulnerabilities. The potential factors contributing to this progress can be identified in the characteristics of story therapy as highlighted by experts.

Keywords: Bibliotherapy, assertiveness, elementary school students, Qaen city

Citation: Ahmadian, M., Rastgoumoghdam, M., Seifi, L. & Asadi-Yoonesi, MR. (2024). Effectiveness of Bibliotherapy on the Assertiveness of Elementary School Students. *Research on Information Science and Public Libraries*, 30(4), 414-431.

Received 1 July 2023; Received in revised form 15 January 2024

Accepted 24 February 2024; Published online 30 December 2024

Article Type: Research Article

© The author(s)

Publisher: Iran Public Libraries Foundation

Introduction

Public libraries are institutions that can influence the personality traits of children and adolescents, such as courage, self-confidence, and self-esteem, through the implementation of bibliotherapy. Past studies have demonstrated that bibliotherapy positively impacts children's self-esteem and resilience. This study aimed to determine the effectiveness of bibliotherapy on the assertiveness of low-assertive elementary school students.

Method

The research design used in this study is a quasi-experimental pre-test-post-test design with control and follow-up groups. The statistical population for the study consisted of shy female students in the fourth grade of a primary school in Qaen City. The researchers used purposeful sampling to select the sample. They employed a quasi-experimental method to randomly select 24 low-spirited students, dividing them into equal experimental and control groups. The instrument utilized in the study was the Children's Assertive Behaviour Scale by Michelson and Wood (1982). An intervention using bibliotherapy was administered to the experimental group over 8 sessions, each involving the reading of a storybook for 45 minutes, twice a week. Eight storybooks were carefully chosen based on the advice of the researchers, mentors, advisors, and storytelling experts, considering the principles of bibliotherapy, the children's age, and their specific issue of low courage. The content of the stories included components of courage such as standing up for one's rights without aggression, respecting the rights of others, the ability to say no, expressing emotions and feelings, and expressing wishes and preferences. Additionally, a preliminary implementation of the story therapy session was conducted in two sessions with an available sample. The control group did not receive any intervention. The researchers employed covariance analysis and repeated measurement to test their hypotheses.

Findings

The experimental group improved significantly over the control group during the post-test phase. The results also demonstrated that this improvement was sustained during the follow-up phase. These findings suggest that group bibliotherapy is an effective approach for enhancing and maintaining bold behaviour in children who struggle with this skill. This is particularly important given the challenges of working with children in psychotherapy, including their limited awareness of emotions, verbal communication difficulties, and struggles with problem identification and coping strategies. It is crucial to utilize techniques that facilitate communication between children and their therapists, and in this study, story therapy through bibliotherapy was found to provide an opportunity for children to overcome their limitations. The current research utilized the bibliotherapy approach, specifically story therapy, to offer a chance for children lacking courage to address their vulnerabilities. The potential factors contributing to this progress can be identified in the characteristics of story therapy as highlighted by experts.

Conclusion

Children's strong interest in stories makes story therapy more appealing than direct work with children. This shift in perspective can transform the treatment centre from a limited environment to an educational, enjoyable, and therapeutic space. Research suggests that story therapy could be a compelling approach for children. Additionally, the entertainment, relaxation, and enjoyment provided by stories can act as a catalyst for the easier and quicker development of mental structures. In essence, when a story sparks a child's enthusiasm, it can enhance efforts to establish balance within them. This research measures the effectiveness of bibliotherapy on the assertiveness of low-assertive elementary school students. Therefore, it can be said that it is innovative. In this study, utilizing the bibliotherapy approach through story therapy, children with low assertiveness levels were allowed to address their shortcomings. Potential explanations for these advancements can be found in the attributes highlighted by specialists regarding story therapy, which are outlined below:

- Opportunity for identification: Children relate to the characters in stories who face challenges similar to theirs. By empathizing with the main character or characters, the child can recognize their motivations, conflicts, and experiences. Consequently, the story integrates into their personal experiences. Understanding that the characters encounter similar difficulties and lack courage helps the child to realize their problems can be addressed with the same solutions, thus encouraging open communication about their issues with the therapist. The findings of this study indicate that employing bibliotherapy to assist children with low courage through stories that depict comparable challenges—including elements of courage (such as defending one's rights non-aggressively, respecting others' rights, the ability to say no, expressing feelings and emotions, and articulating desires and preferences)—along with positive resolutions, can enhance children's courage. - Focus on observational learning: In bibliotherapy, children connect with the protagonist through indirect experience and evaluate the outcomes of the actions taken, selecting the courageous character as a role model from whom they can learn brave behaviors via observational learning and vicarious conditioning. Thus, story therapy enables the individual to become acquainted with the characters' strengths and approaches to challenges, allowing them to establish benchmarks for their behavior through modelling.

- Throughout story therapy, the child's initial conflicting schemas contributing to low courage are unsettled. This disarray can arise from encountering various problem-solving strategies, new information, and rational perspectives presented in the story. The ideas and insights contained within the narrative prompt the child to compare their existing beliefs and thoughts against new ones, leading to the externalization of conflicts and the establishment of compatible, balanced schemas that allow the child to perceive themselves as capable of courageous actions.

- Group sessions offer a platform to share and gain insights from one another's experiences, alleviate feelings of isolation and loneliness, express personal narratives, and enhance self-awareness, as well as experiment with new behavioral strategies; in this study, executing group sessions while elucidating the components of courage through story characters, visuals, and similar techniques contributed to the efficacy of story therapy. The interactive dynamics

between children, the therapist, and peers with diverse thought processes can foster a constructive psychological environment that encourages viewing situations from different perspectives. Bibliotherapy promotes the exchange of ideas between the participant and the therapist, facilitating the development of new values and perspectives. Furthermore, the researcher's observations indicated that children exhibited significant enthusiasm for engaging in activities, which appears to have positively influenced their comprehension of the themes presented.

- In the process of story therapy, emotional release occurs verbally through discussions or through writing and artistic expressions such as acting out characters. This emotional release helps alleviate the child's tensions, enabling them to express previously unvoiced feelings and attain a sense of psychological tranquillity.

- Story therapy is often more appealing than direct work with children, primarily due to their strong fascination with narratives. Consequently, children can shift their view of the treatment setting from a confining atmosphere to one that is educational, enjoyable, and therapeutic. This research highlights storytelling as an engaging and effective approach for children. Another significant aspect of storytelling is its ability to entertain, relax, and bring joy. These effects serve as motivating factors, facilitating a quicker and easier transformation of mental frameworks. In other words, when the narrative ignites the child's enthusiasm, it enhances their efforts to regain balance.

Ethical Considerations

Author Contributions

First Author: Prepared samples, conducted workshops, collected data, performed calculations, conducted statistical analysis, and analyzed and interpreted results. Second Author: Served as the thesis supervisor, designed the research, supervised research stages, reviewed and controlled the results, and provided revisions. Third Author: Acted as the thesis advisor, participated in research design, supervised research, prepared drafts of the article, finalized the article, and reviewed the content. Fourth Author: Functioned as a thesis advisor, participated in research design, and supervised research.

Data Availability Statement

Data is available on request from the authors.

Funding

Not applicable.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

Acknowledgements

The authors would like to thank anonymous reviewers.

اثر بخشی کتاب درمانی بر جرئت‌ورزی دانش‌آموزان چهارم ابتدایی شهر قاین

مرضیه احمدیان

کارشناس ارشد روان‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. رایانامه: marzie.ahmadian70@gmail.com

میترا راستگومقدم

گروه روان‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. رایانامه: m.rastgoumoghdam@birjand.ac.ir

لیلی سیفی

گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. رایانامه: leili.seifi@birjand.ac.ir

محمد رضا اسدی یونسی

گروه روان‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. رایانامه: yoonesi@birjand.ac.ir

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی اثر بخشی کتاب‌درمانی بر جرئت‌ورزی دانش‌آموزان کم‌جرئت پایه ابتدایی انجام شده است. **روش:** طرح پژوهشی شبه‌آزمایشی، از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل و پیگیری است. جامعه آماری پژوهش دانش‌آموزان دختر کم‌جرئت پایه چهارم ابتدایی شهر قاین بودند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. مداخله کتاب‌درمانی بر روی گروه آزمایش، طی ۸ جلسه، هر جلسه یک کتاب داستان و به مدت ۴۵ دقیقه، و هفته‌ای دو بار برگزار شد. برای آزمون فرضیه‌ها از تحلیل کوواریانس و اندازه‌گیری مکرر استفاده شد. **یافته‌ها:** نتایج حاکی از برتری معنادار گروه آزمایش بر گروه کنترل در مرحله پس‌آزمون بود. نتایج به دست آمده ماندگاری اثر بخشی را در مرحله پیگیری نیز نشان داد. با توجه به یافته‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که کتاب‌درمانی به روش گروهی می‌تواند به عنوان روش مؤثر در بهبود و نگهداشت رفتار جرئت‌ورزانه در کودکانی که با ضعف در این مهارت مواجه‌اند. **نتیجه‌گیری:** قصه درمانی نسبت به کار مستقیم با کودکان به دلیل علاقه وافر آنان به قصه جذاب‌تر است. در نتیجه، کودکان می‌توانند نحوه نگاه خود را از مرکز درمانی، به یک محیط آموزشی، سرگرم‌کننده و درمانی تغییر دهند. این پژوهش می‌تواند قصه درمانی را به عنوان شیوه‌ای جذاب برای کودکان معرفی کند. ویژگی مهم دیگر قصه سرگرم‌کنندگی، آرامش‌بخشی و لذت‌بخشی آن است. این تأثیرها همانند نیروی محرکه عمل می‌کنند و تحول ساختارهای ذهنی را سریع‌تر می‌کنند. در پژوهش حاضر با روش کتاب‌درمانی به شکل قصه‌درمانی این فرصت برای کودکانی که از نظر جرئت‌ورزی در سطح پایینی بودند فراهم شد تا بر ضعف موجود در خود غلبه کنند. **کلیدواژه‌ها:** کتاب‌درمانی، جرئت‌ورزی، دانش‌آموزان کم‌جرئت، شهر قاین

استناد: احمدیان، مرضیه؛ راستگومقدم، میترا؛ سیفی، لیلی؛ و اسدی یونسی، محمد رضا (۱۴۰۳). اثر بخشی کتاب‌درمانی بر جرئت‌ورزی دانش‌آموزان چهارم ابتدایی شهر قاین. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۳۰(۴)، ۴۳۱-۴۱۴.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۰؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۵؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۱۰

نوع مقاله: علمی پژوهشی

ناشر: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

© نویسندگان

مقدمه

ارتباط یکی از مهم‌ترین زمینه‌های سلامت زندگی اجتماعی، منشأ فرهنگ و اساس حرکت و ارتقای انسانی است که اگر دچار مشکل شود، بی‌شک پایه اصلی زندگی می‌گذرد و رضایت از آن محو می‌شود. در این میان، ارتباط مؤثر با دیگران مهارتی است که انسان را در موقعیت ممتاز و بهتری قرار می‌دهد و دستیابی به موفقیت و خوشبختی را سهل‌تر می‌سازد. ارتباط مؤثر رابطه‌ای است که در آن شخص به گونه‌ای عمل می‌کند که در آن، علاوه بر اینکه خودش به خواسته‌هایش می‌رسد، افراد مقابل نیز احساس رضایت دارند (گلی نژاد و موسی‌زاده، ۱۳۹۱). یکی از مهارت‌های ارتباط مؤثر، جرئت‌ورزی^۱ است.

بیشتر پژوهشگران (از جمله لنج و جابکوبوسکی^۲، ۱۹۷۶؛ البرتی و امونز^۳، ۱۳۸۳ و هارجی، ساندرز و دیکسون^۴، ۱۳۹۰) جرئت‌ورزی را به اعمال رجحان‌ها و خواسته‌ها و احقاق حقوق و بیان افکار و احساسات خود، با ملاحظه و در نظر داشتن این حقوق، رجحان‌ها، خواسته‌ها و عواطف در دیگران تعریف کرده‌اند. همان‌گونه که جعفری و امینی (۱۴۰۲) بیان داشته‌اند، جرئت‌ورزی رفتاری بین فردی است که شامل ابراز صادقانه و نسبتاً صریح افکار و احساسات به نحوی است که از نظر اجتماعی مناسب بوده و احساسات و آسایش دیگران نیز در آن مدنظر باشد.

ماسترز، بریش، هولون و رییم^۵ (نقل در: نژاد سلیمانی، ۱۳۹۱) جرئت‌ورزی یا رفتار قاطعانه را به شرح زیر تقسیم نموده‌اند:

۱. رد قاطعانه: در این شیوه فرد به صورتی که اجتماع‌پسندانه باشد، درخواست‌های تحمیلی دیگران را رد می‌کند؛

۲. بیان قاطعانه: در این شیوه، فرد توانایی بیان احساسات مثبت مثل قدردانی از دیگران، ابراز محبت و علاقه و بیان تمجید و ستایش را دارد؛ و

۳. درخواست قاطعانه: در این شیوه، فرد توانایی بیان و مطرح کردن درخواست‌هایی را از دیگران به منظور تسهیل تأمین نیازهای فردی یا رسیدن به اهداف خود دارد.

دوران کودکی در روند زندگی انسان همواره از جایگاه خاصی برخوردار است. چگونگی سپری شدن دوران کودکی و پاسخگویی به نیازها و رغبت کودکان، چگونگی رشد شخصیت، باورها و رفتارها را در بزرگسالی آنان شکل می‌دهد. جرئت‌ورزی و اظهار خواسته‌های خود در کودکان از اهمیت بسیاری برخوردار است. برخی کودکان رفتارهای جرئت‌ورزی را یاد نگرفته‌اند و قدرت نه گفتن ندارند و نمی‌توانند جرئت‌مندانه با اطرافیان خود تعامل داشته باشند (ریاحی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۴؛ رضاپور میر صالح و همکاران، ۱۳۹۱). رفتارهای غیر جرئت‌ورزانه نظیر کم‌رویی، گوشه‌گیری، خجالتی بودن، تسلیم‌طلبی و ناکارآمدی در تعاملات میان فردی از یک‌سو و رفتارهای پرخاشگرانه، تندی، و رفتارهای انفجاری و واکنشی از سوی دیگر نوعی اختلال در تعاملات اجتماعی محسوب می‌شود (هارجی و همکاران، ۱۳۹۰).

یافته‌ها مبین این است که پرخاشگری و رفتارهای پرخاشگرانه تأثیرات بلندمدت و جبران‌ناپذیری بر کودکان دبستانی به جای می‌گذارد که از جمله آن‌ها می‌توان به خودپنداره ضعیف و افسردگی (ماتسوریا، هاشیموتو و تویکی^۶، ۲۰۰۹)، تکانشگری و بیش‌فعالی (استرو و گودلاکسی^۷، ۲۰۰۹) اشاره کرد. از سوی دیگر، پژوهش‌ها رابطه مثبت کم‌رویی با احساس تنهایی (محمدی‌فر، نجفی و صالحین، ۱۳۹۵)، همچنین رابطه منفی آن با عزت‌نفس (محمدی‌فر و همکاران، ۱۳۹۵) و بازی درمانی (کاسکونترک^۸، ۲۰۱۸) در کودکان را نشان داده‌اند. از این رو، آموزش جرئت‌ورزی به کودکان ضروری به نظر می‌رسد.

1. Assertiveness

2. Lange & Jakubowski

3. Alberti & Emmons

4. Hargie, Sanderes & Dikson

5. Masters, Breisch, Holon & Rim

6. Matsuura, Hashimoto & Toichi

7. Ostrov & Godleskis

8. Coşkuntürk

برنامه آموزش جرئت‌ورزی بدین منظور طرح‌ریزی می‌شود تا عقاید و رفتارهای جرئت‌مندانه افراد را بهبود بخشد؛ به طوری که آن‌ها بتوانند با دیدی بهتر به خود نگرینسته، به «خوداعتمادی» برسند، به طور مناسب عواطف و تفکرات فردی خود را نشان دهند و در نتیجه، روابط میان فردی مؤثرتری را با دیگران برقرار نمایند (البرتی و امونز، ۱۳۸۳). تیلور^۱ (نقل در: رحیمیان بوگر؛ شاره، حبیبی عسگرآباد و بشارت، ۱۳۸۶) آموزش جرئت‌ورزی را فنی می‌داند که افراد از طریق آن می‌آموزند چگونه آرام باشند و در موقعیت‌های متفاوت اجتماعی ارتباطی مناسب و خوشایند برقرار سازند.

یکی از روش‌های حل مشکلات روحی و روانی کودکان استفاده از کتاب‌درمانی^۲ است. مراد از کتاب‌درمانی، راهنمایی و مشاوره با استفاده از کتاب است؛ به‌ویژه وقتی راهنمایی را جریان یاری‌دهنده‌ای بدانیم که فرد را در شناخت خود و محیط خودیاری می‌کند (تبریزی و تبریزی، ۱۳۸۸؛ آریا و تبریزی، ۱۳۸۲: ۱۷). بروستر^۳ (۲۰۱۱) کتاب‌درمانی را مداخله‌ای می‌داند که در نتیجه تعامل بین خواننده و کتاب ایجاد می‌شود؛ تعاملی که می‌تواند برای ارزیابی شخصیت و سازگاری فرد به کار گرفته شود. این تعامل همان‌گونه که هینز، هینز-بری و روبین^۴ (نقل در: پریخ و ناصری، ۱۳۹۰) اشاره کرده‌اند، به خواننده فرصت می‌دهد به درون‌سازی و برون‌سازی پرداخته و به درک مناسبی در مورد متن و خود پردازد. محتوا در کتاب‌درمانی که اصلی‌ترین عامل قابل انتقال کتاب است، به اشکال و قالب‌های مختلفی (مانند قصه، شعر، کتب آسمانی، فیلم و غیره) عرضه می‌شود (ریاحی‌نیا و عظیمی، ۱۳۸۶). بنا بر هدف این پژوهش، از قصه در جلسات کتاب‌درمانی استفاده شد.

از کتاب‌درمانی می‌توان برای کسب مهارت در امور جاری زندگی (کتاب‌درمانی تحولی) و یا به‌عنوان نوعی مداخله درمانی (کتاب‌درمانی بالینی) استفاده کرد (ریاحی‌نیا و عظیمی، ۱۳۸۶). کودک در کتاب‌درمانی می‌تواند طبق نظریه بندورا، از طریق تجربه جانشینی با قهرمان داستان همانندسازی کرده، پیامدهای رفتارش را تجزیه و تحلیل کند و سپس آن را خودالگوبرداری نموده و به کار برد (تبریزی و تبریزی، ۱۳۸۸؛ طهماسبیان، ۱۳۸۵). این ابزار همچنین از نظر روان‌شناسان واقعیت‌درمانی مانند گلاسر^۵ نیز تأیید شده است. گلاسر معتقد است که با روبه‌رو کردن کودک با واقعیت‌های زندگی می‌توان شناخت او را در مورد خودش افزایش داد. کتاب‌های قصه امکان آشنا شدن کودکان با واقعیت‌های زندگی و افزایش شناخت آن‌ها نسبت به خود و محیط طبیعی و اجتماعی را به وجود می‌آورند (پریخ و ناصری، ۱۳۹۰).

چون ادبیات کودکان به طور غیرمستقیم به تربیت و پرورش کودکان و نوجوانان می‌پردازد، ابزار مناسبی برای کمک به کسانی است که نیازهای آنان ارضا نشده و به خودشناسی نرسیده‌اند و دچار مشکلات روحی هستند (پریخ، ۱۳۸۲). بنابراین، ضروری است از آن برای تسهیل رشد کودکان و مقابله با مشکلات روان‌شناختی (ریاحی‌نیا و عظیمی، ۱۳۹۱) و درمان اختلالات عاطفی (ماگاجی^۶، ۲۰۱۶) استفاده شود. به نظر می‌رسد کودک در دوره عملیات عینی، یعنی ۷ تا ۱۱ سالگی (دوره سنی موردنظر در پژوهش حاضر)، به موجب توانایی‌های خود می‌تواند واکنش مناسب‌تری به داستان نشان دهد. کودک در این دوره از بند خودمیان‌بینی آزاد می‌شود. هم‌زمان با فراگیری مهارت خواندن، قصه امکان مؤثر و کارآمدی را فراهم می‌کند تا کودک دیدگاه‌های تازه‌ای که فرصت تجربه آن‌ها را نداشته است، درک کند. کودک با خواندن یا شنیدن قصه مجال می‌یابد در ذهنیت‌های ثابت و تغییرناپذیر خود شک کند. همچنین، کودک به دلیل سن کم خود نمی‌تواند همه چیز را تجربه کند؛ ولی قصه او را در موقعیت‌هایی که شخصیت‌های قصه آن‌ها را تجربه می‌کنند، قرار می‌دهد. کودک از طریق این تجربه مشترک می‌آموزد چگونه با مشکلات و چالش‌هایی که فرصت روبه‌رو شدن با آن‌ها را در عالم خارج نداشته است، مقابله کند (امین‌دهقان و پریخ، ۱۳۸۲).

البته باید توجه داشت که کتاب‌درمانی نیاز به طرح‌ریزی دقیق دارد و فرایندی مرحله‌ای است (ریاحی‌نیا

1. Taylor
2. Bibliotherapy
3. Brewster
4. Heynes, Heynes-Berry & Rubin
5. Glasser
6. Magaji

و عظیمی، (۱۳۹۱). پار دک و پار دک^۱ (۱۹۸۴) شش مرحله را در فرایند درمان کودک از طریق کتاب‌درمانی معرفی می‌کنند:

۱. شناسایی،
۲. انتخاب نوشتار،
۳. ارائه مواد خواندنی،
۴. همانندسازی^۲،
۵. پالایش (تخلیه هیجانی)^۳،
۶. کسب بینش^۴.

در مرحله اول، نیازهای درمان‌جو (هیجانان، ترس‌ها، اضطراب‌ها و غیره) شناسایی و در مرحله دوم، کتاب‌های مناسب بر اساس مسائل او انتخاب می‌شود. در مرحله سوم و در زمانی که شرایط برای ارائه کتاب یا هر ماده خواندنی دیگر به وی مناسب باشد، ماده خواندنی به وی ارائه می‌شود. مرحله همانندسازی زمانی رخ می‌دهد که خواننده خود را با شخصیت یا شرایطی خاص در کتاب پیوند دهد. در مرحله پالایش، درمان‌جویان به صورت شفاهی از طریق شرکت در بحث‌ها - چه نوشتاری و چه شیوه‌های هنری - به تخلیه هیجانی خود می‌پردازند. کسب بینش زمانی اتفاق می‌افتد که مددجو به فهم بهتری از شرایط خود، بعد از همانندسازی و پالایش روانی رسیده باشد و این به او کمک می‌کند تا راه‌حل‌های جدیدی برای حل مسائل خود پیدا کند.

پژوهش‌های متعدد تأثیر مثبت کتاب‌درمانی را در درمان مشکلات روان‌شناختی کودکان، از جمله افسردگی (شیبانی، یوسفی لویه و دلاور، ۱۳۸۵)، پر خاشگری (چگنی و چگنی، ۱۳۹۵؛ پریرخ و ناصری، ۱۳۹۰) و افزایش مهارت‌های اجتماعی در کودکان دارای اختلال بی‌اعتنایی و نافرمانی (روشن چسلی، ۱۳۹۲) نشان داده‌اند. لازم به ذکر است که در پژوهش اخیر جرئت‌ورزی به‌عنوان یکی از خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی بررسی شده است. یکی از نهادها و سازمان‌هایی که با کودکان و نوجوانان سروکار دارد و می‌تواند با اجرای کتاب‌درمانی به طور مستقیم روی ویژگی‌های شخصیتی مختلف آن‌ها مانند جرئت‌ورزی، اعتماد به نفس، عزت نفس، و غیره تأثیر بگذارد، کتابخانه‌های عمومی است و مطالعات گذشته (مانند روغنی و همکاران، ۱۳۹۹؛ شجاعی کاریزکی، حاجی زین‌العابدینی و شاپوری، ۱۳۹۴؛ محمدی، ۱۳۹۲؛ باب‌الحوائجی و یزدیان‌راد، ۱۳۸۹؛ جوزف^۵ و یوسفی، ۱۳۷۲) نشان داده‌اند که کتاب‌درمانی تأثیر مثبتی بر عزت نفس کودکان و میزان تاب‌آوری آنان دارد.

پس کتاب‌درمانی می‌تواند ابزار مناسبی در افزایش جرئت‌ورزی کودکان کم‌جرئت باشد و این نکته‌ای است که پار دک و پار دک (۱۹۸۴) نیز در مقاله مروری خود بر آن اذعان داشته‌اند. جستجوهای پژوهشگر حاضر نشان داد پژوهشی که به طور مشخص اثر کتاب‌درمانی را بر افزایش جرئت‌ورزی در کودکان کم‌جرئت مورد بررسی قرار داده باشد، تاکنون انجام نشده است (جباری دانشور، حسینی نسب و آزموه، ۱۴۰۱). بنابراین، در پژوهش حاضر با انتخاب مجموعه‌ای از کتاب‌های مناسب، تأثیر کتاب‌درمانی بر جرئت‌ورزی کودکان کم‌جرئت بررسی شده است.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر شبه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل و پیگیری است. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانش‌آموزان دبستانی دختر پایه چهارم در شهرستان قاین که مشکل جرئت‌ورزی دارند، تشکیل داده‌اند. نمونه لازم با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شد. ابتدا از بین مدارس سطح شهر، دو مدرسه انتخاب و به معلمان پایه چهارم آن‌ها (هر مدرسه دارای دو کلاس چهارم) مراجعه شد. سپس انتخاب افراد نمونه طی مراحل زیر صورت گرفت.

ابتدا بر که راهنمای شناسایی دانش‌آموزان کم‌جرئت که توسط تیم پژوهش و بر اساس مبانی نظری تهیه شده

1. Pardeck & Pardeck
2. identification
3. catharsis
4. insight
5. Joseph

بود. در اختیار معلمان قرار گرفت و از آن‌ها خواسته شد دانش‌آموزانی را که طبق ملاک‌های درج‌شده در برگه راهنما جرئت‌ورزی پایینی دارند، معرفی نمایند. از هر مدرسه ۱۵ نفر از دانش‌آموزانی که طبق نظر معلمان دارای جرئت‌ورزی پایینی بودند، انتخاب و مقیاس رفتار جرئت‌مندانه کودکان (CABS) بر روی آن‌ها اجرا شد. سپس از هر مدرسه ۱۲ نفر که طبق پرسش‌نامه اخیر پایین‌ترین میزان جرئت‌ورزی را دارا بودند، مشخص شدند (از نتایج این اجرا به‌عنوان پیش‌آزمون نیز استفاده شد). سپس به‌طور تصادفی، دانش‌آموزان یک مدرسه (۱۲ نفر با جرئت‌ورزی پایین) به‌عنوان گروه آزمایش و دانش‌آموزان مدرسه دیگر به‌عنوان گروه کنترل انتخاب شدند. لازم به ذکر است که انتخاب گروه کنترل و آزمایش از دو مدرسه به دلیل جلوگیری از اثر انتقال بوده است. همچنین با استفاده از نتایج آزمون تی از همتا بودن سطح جرئت‌ورزی دو گروه اطمینان حاصل شد. به‌علاوه، برای جلوگیری از برچسب‌زدن به کودکان از معلمان خواسته شد با رعایت اصل رازداری با آزمودنی‌ها و سایر کودکان مدرسه درباره دلیل واقعی انتخاب آن‌ها صحبت نکنند و نحوه انتخاب این کودکان به قید قرعه اعلام شد.

مقیاس رفتار جرئت‌مندانه کودکان ابزار خود گزارش‌دهی برای سنجش رفتار جرئت‌ورزی در کودکان است که توسط مایکلسون و وود^۱ (۱۹۸۲) طراحی شده است. گویه‌های این مقیاس شامل موقعیت‌های اجتماعی زیادی است که کودکان در آن‌ها مشکل دارند. هر گویه دارای ۵ گزینه است. پاسخ به هر یک از گویه‌ها در پیوستاری از پاسخ‌های منفعلانه - جرئت‌ورزانه - پرخاشگرانه طراحی شده است. به این ترتیب که نمره ۲- به پاسخ‌های خیلی منفعالی، ۱- به پاسخ‌های نسبتاً منفعالی، صفر به پاسخ‌های جرئت‌ورزانه، ۱+ به پاسخ‌های نسبتاً پرخاشگرانه و ۲+ به پاسخ‌های خیلی پرخاشگرانه تعلق می‌گیرد. نمره جرئت‌ورزی از طریق جمع ارزش مطلق گویه‌های مقیاس به دست می‌آید. هر چه نمره بیشتر باشد (بیشترین = ۵۴)، سطح جرئت‌ورز نبودن بیشتر است و به‌طور معکوس، هر چه نمره پایین‌تر باشد، جرئت‌ورزی فرد بیشتر است. علاوه بر این، امکان محاسبه نمرات جداگانه منفعل (از طریق جمع ارزش مطلق نمرات منفی) و پرخاشگری (از طریق جمع ارزش مطلق نمرات مثبت) نیز امکان‌پذیر است. این دو نمره بیانگر شدت و جهت پاسخ‌های غیر جرئت‌ورزانه آزمودنی هستند. مقیاس مذکور توسط وود، مایکلسون و فلین (نقل در: مایکلسون و وود، ۱۹۸۲) در نمونه‌ای شامل ۱۴۹ دانش‌آموز پایه چهارم دبستان در فلوریدا اعتباریابی شده است. بر اساس نتایج این اعتباریابی، همسانی درونی با استفاده از روش کودر-ریچاردسون، ۰/۷۸ و پایایی بازآزمایی آن با فاصله چهار هفته برابر ۰/۸۶ گزارش شده است. این مقیاس توانست کودکانی که تحت آموزش مهارت‌های اجتماعی قرار گرفته‌اند و کودکانی که تحت این آموزش قرار نگرفته‌اند و همچنین گروه دارونما را از هم متمایز سازد که نشان‌دهنده روایی خوبی است. همچنین پایایی و روایی آزمون در دو پژوهش دیگر مایکلسون (۱۹۷۹) و مایکلسون و وود (۱۹۸۲) تأیید شده است.

چون از این ابزار تاکنون در ایران استفاده نشده بود، طبق مراحل که در ادامه آمده است، ترجمه و روایی و پایایی آن محاسبه شد:

۱. ترجمه مقیاس رفتار جرئت‌مندانه کودکان به زبان فارسی،
۲. برگردان مجدد^۲ ترجمه فارسی به زبان انگلیسی،
۳. اجرای مقدماتی مقیاس جرئت‌ورزی کودکان بر روی نمونه در دسترس به تعداد ۳۰ دانش‌آموز پایه چهارم و پنجم و سپس اصلاح عبارات نامفهوم و شکل ظاهری مقیاس،
۴. اجرای مجدد مقیاس جرئت‌ورزی کودکان بر روی ۳۰ دانش‌آموز پایه چهارم و پنجم و تدوین شکل نهایی مقیاس،

۵. بررسی روایی سازه مقیاس با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی و بررسی پایایی آزمون با استفاده از آلفای کرونباخ بر روی نمونه‌ای به تعداد ۲۰۳ دانش‌آموز دبستانی دختر پایه‌های چهارم و پنجم در شهرستان قاین. به منظور انتخاب افراد فوق‌الذکر از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده گردید. به این صورت که در اولین مرحله پنج مدرسه از بین مدارس ابتدایی دخترانه شهرستان قاین به‌صورت تصادفی انتخاب شد و در مرحله دوم از هر مدرسه یک کلاس پایه چهارم و یک کلاس پایه پنجم و در مرحله نهایی، از هر کلاس ۲۰ دانش‌آموز به‌صورت

1. Michelson & Wood
2. back translation

تصادفی انتخاب و آزمون بر روی آنان اجرا شد (از یک کلاس چهارم تعداد ۲۳ نفر انتخاب شدند). نتایج به دست آمده در ادامه ارائه شده است.

پایایی مقیاس از طریق محاسبه آلفای کرانباخ صورت پذیرفت. نتایج تحلیل آلفای کرانباخ برای مقیاس جرئت‌ورزی ۰/۶۳ بود. برای جمع‌آوری داده‌های مربوط به پژوهش حاضر از فرم ۲۲ سؤالی مقیاس رفتار جرئت‌مندانه کودکان استفاده شد.

این مداخله طی ۸ جلسه ۴۵ دقیقه‌ای (در هر جلسه یک کتاب قصه)، هفته‌ای دو بار و به صورت گروهی برگزار شد. هشت کتاب قصه که بر اساس نظر پژوهشگر حاضر، استادان راهنما و مشاور و کارشناس قصه‌گویی، منطبق با اصول کتاب‌درمانی، متناسب با سن کودک و نوع مشکل کودکان (جرئت‌ورزی پایین) شناخته شده بود انتخاب گردید. در محتوای قصه‌ها مؤلفه‌های جرئت‌ورزی - شامل دفاع از حقوق خود بدون پرخاشگری، احترام به حقوق دیگران، قدرت نه گفتن، ابراز احساسات و عواطف، درخواست خواسته‌ها و رجحان‌ها - مورد توجه قرار گرفته بود. اجرای مقدماتی جلسه قصه‌درمانی نیز در دو جلسه بر روی نمونه‌ای در دسترس صورت گرفت.

روش اجرای جلسه‌های مداخله از مستندات پژوهشی (صنعت نگار، حسن‌آبادی و اصغری نکاح، ۱۳۹۱؛ پاکدامن، داودی و مهرابی‌زاد هنرمند، ۱۳۹۴؛ گودرزی، حسینی، رضایی و بلوطینگان، ۱۳۹۳؛ پاردک و مارک‌وارد، ۱۹۹۵)، کتب تخصصی (ریاحی‌نیا و عظیمی، ۱۳۹۱؛ آریا و تبریزی، ۱۳۸۲؛ گودرزی، ۱۳۹۶) و همچنین کارگاه قصه‌درمانی‌ای که یکی از پژوهشگران در آن شرکت کرده بود اخذ شد. جداول شماره ۱ و شماره ۲ به ترتیب روال اجرای جلسه قصه‌گویی و محتوای ۸ جلسه را نشان می‌دهد.

جدول ۱. روال اجرای جلسه در فرایند قصه‌درمانی

قبل از خواندن کتاب
<ul style="list-style-type: none"> ■ برقراری ارتباط مناسب با آزمودنی‌ها ■ مطرح کردن سؤالاتی غیر مستقیم در زمینه کتاب مورد نظر ■ اطمینان از آمادگی آزمودنی‌ها برای شروع جلسه
حین خواندن کتاب
<ul style="list-style-type: none"> ■ درگیر کردن و فعال کردن آزمودنی‌ها با پرسیدن سؤالاتی از قصه و شخصیت‌ها (ایجاد فرصت همانندسازی) ■ خلاصه‌گویی در حین قصه ■ توجه به نحوه قصه‌گویی با رعایت نکات زیر: <ul style="list-style-type: none"> ● استفاده از ایما و اشاره ● توجه به ایده اصلی قصه و رویدادهای اصلی و ترتیب وقوع آن‌ها ● اجرای با اشتیاق و نمایش گونه ● حفظ تماس چشمی با آزمودنی‌ها و توجه به علائق یا بی‌قراری کودکان ● گرفتن تصویر کتاب به سمت کودکان ● صدای شفاف و مطمئن و تغییر لحن صدا با شرایط قصه و متناسب با شخصیت‌ها ● استفاده از مکث‌های شورانگیز برای ایجاد انتظار و کمک به درک کودکان بین رویدادهای قصه ■ تنظیم سرعت قصه‌گویی با شرایط قصه (بخش‌های مهیج و تند، سریع تر و بخش‌های جدی، کندتر)
پس از خواندن کتاب
<ul style="list-style-type: none"> ■ ایجاد بحث و گفتگویی هدف‌دار در مورد قصه با پرسیدن سؤالاتی از قبیل ضعف و قوت شخصیت‌های قصه، روش حل مسئله شخصیت اصلی قصه، تغییر دلخواه قسمت‌هایی از قصه و ... ■ بازگویی قصه ■ نتیجه‌گیری مشارکتی از قصه ■ برانگیختن تأمل و علاقه بیشتر در کودکان با فعالیت‌های تکمیلی (ایجاد فرصت پالایش روانی و بینش) و نمایش آن‌ها برای افراد گروه

جدول ۲. محتوای جلسات قصه‌درمانی

جلسه	محتوای اصلی برنامه قصه‌درمانی	فعالیت تکمیلی
اول	ارائه قصه «یک روز پرماجرا»، اثر بهروز واثقی، با محور درخواست خواسته‌ها، ابراز احساسات و توانایی‌ها	نقاشی از جالب‌ترین و یادترین اتفاق قصه خوانده شده
دوم	ارائه قصه «کرگدن خشمگین و موش‌های ناقلا»، اثر بهروز واثقی، با محور دفاع از حقوق خود، بدون پرخاشگری	اجرای نمایش بر مبنای بخش اصلی قصه تعریف شده
سوم	ارائه قصه «می گویم نه»، اثر جولیا کوک، مترجم سینا امینی، با محور قدرت نه گفتن	بازنویسی قصه به شکل دلخواه
چهارم	ارائه قصه «قیچی که دنبال کار می گشت»، اثر منیره هاشمی، با محور دفاع از حق خود	اجرای پانتومیم رفتارها و حالت‌های شخصیت‌های قصه
پنجم	ارائه قصه «تقصیر من بود»، اثر بریژیت ونینگر، با محور احترام به حقوق دیگران	بیان کردن تجربیات مشابه در زمینه موضوع قصه
ششم	ارائه قصه «جشن آتش»، اثر بهروز واثقی، با محور قدرت نه گفتن	نوشتن درباره شخصیت قصه
هفتم	ارائه قصه «خرابکاری گرگ‌ها»، اثر بهروز واثقی، با محور ابراز احساسات	نوشتن نامه‌ای از یکی از شخصیت‌های قصه به شخصیت دیگر قصه
هشتم	ارائه قصه «امان از دست عصبانیت»، اثر تیشری روبرت، ترجمه‌فراز پندار با محور کنترل خشم	اجرای پانتومیم رفتارها و حالت‌های شخصیت‌های قصه

در پژوهش حاضر برای آزمون فرضیه‌ها از تحلیل کوواریانس و اندازه‌گیری مکرر استفاده شده است.

یافته‌ها

فرضیه اول پژوهش: کتاب‌درمانی باعث افزایش جرئت‌ورزی کودکان کم‌جرئت می‌شود.

برای بررسی فرضیه اول پژوهش از آزمون تحلیل کوواریانس، و از نمرات پیش‌آزمون به‌عنوان متغیر کمکی، نمرات پس‌آزمون به‌عنوان متغیر وابسته و متغیر گروه به‌عنوان متغیر مستقل استفاده شده است. قبل از اجرای این آزمون فرض همگنی شیب‌ها بررسی شد. این فرض بیان می‌دارد مقادیر متغیر کمکی با متغیر وابسته در همه سطوح عامل رابطه خطی دارند و وزن‌ها یا شیب‌های ارتباطی بین متغیر کمکی و متغیر وابسته در همه سطوح عامل برابرند. برای بررسی این فرض باید اثر متقابل بین متغیر پیش‌آزمون (متغیر کمکی) و متغیر گروه (عامل) در پیش‌بینی متغیر وابسته (پس‌آزمون) ارزیابی شود که نتایج به شرح ذیل بوده است:

$$F(1,20)=0.011, MSE=7.76, sig=.917$$

این نتیجه نشان می‌دهد، اثر متقابل معنی‌دار نیست و در نتیجه، فرض همگنی شیب‌ها برقرار است. با توجه به برقراری مفروضه‌ها، از تحلیل کوواریانس برای آزمون فرضیه استفاده شد. نتایج اجرای تحلیل کوواریانس به شرح جدول ۳ است.

جدول ۳. نتایج اجرای تحلیل کوواریانس

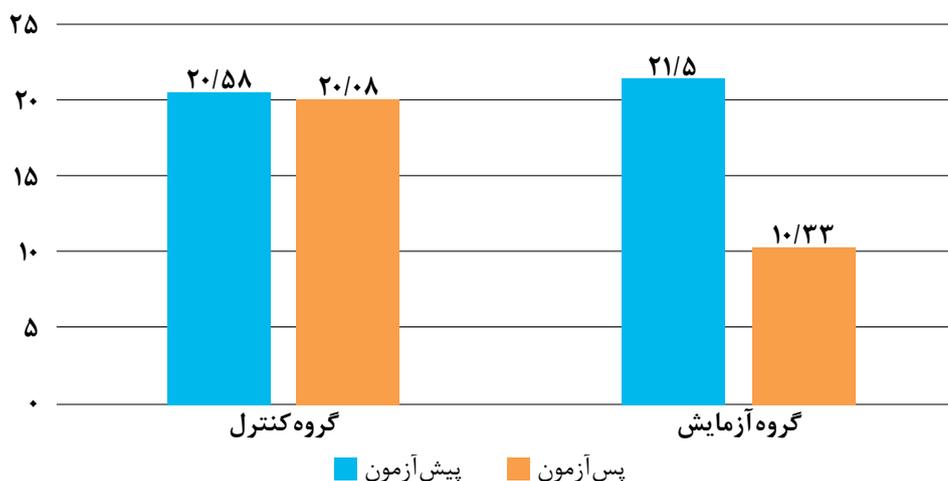
منبع تغییرات	میانگین مربعات	درجه آزادی	آماره F	سطح معنی‌داری	η^2
پیش‌آزمون	۶۲/۲۷	۱	۸/۴۲	۰/۰۰۹	۰/۲۹
گروه	۶۱۵/۲۱	۱	۸۳/۱۸	۰/۰۰	۰/۸۰
خطا	۷/۳۹	۲۱	-	-	-

نتایج در جدول ۳ نشان می‌دهد، اثر متغیر گروه در مدل کوواریانس به شدت معنی‌دار است. به این معنی که نمی‌توان میانگین نمره جرئت‌ورزی (پس‌آزمون) را در دو گروه کنترل و آزمایش یکسان فرض کرد ($sig < .01$) و این مشاهدات به ارتباط قوی بین کتاب‌درمانی و جرئت‌ورزی با فرض ثابت نگه‌داشتن جرئت‌ورزی قبل از اجرای آزمایش اشاره دارند. ستون آخر که نشان‌دهنده شاخص اندازه اثر (اتا دو) است، نشان می‌دهد که حدود ۸۰ درصد تغییرات متغیر وابسته (پس‌آزمون) از طریق عامل گروه قابل تبیین است.

نمودار ۱ روند تغییرات را برای دو گروه آزمایش و کنترل نشان می‌دهد. میانگین نمره افراد در گروه آزمایش به طور معنی‌داری پس از دوره کتاب‌درمانی کاهش پیدا کرده است که به معنای افزایش جرئت‌ورزی در این دانش‌آموزان است؛ حال آنکه میانگین نمرات افراد گروه کنترل نسبت به قبل تغییر محسوسی نداشته است.

نمودار ۱. میانگین نمرات جرئت‌ورزی در دو گروه آزمایش و کنترل

فرضیه دوم پژوهش: اثر کتاب‌درمانی بر جرئت‌ورزی دانش‌آموزان ماندگار است.

در فرضیه اول تأیید شد که کتاب‌درمانی بر میزان جرئت‌ورزی دانش‌آموزان تأثیر به‌سزایی داشته و بر میزان جرئت‌ورزی دانش‌آموزان کم‌جرئت در این نمونه پس از طی دوره کتاب‌درمانی افزوده شده است. حال سؤال این است که تأثیر این درمان به صورت مقطعی بوده است یا خیر؟ برای بررسی این موضوع در گروه آزمایش پس از اجرای کتاب‌درمانی و ثبت نمرات پس‌آزمون، یک ماه بعد مجدداً مقیاس جرئت‌ورزی اجرا و نمرات آن (در مرحله پیگیری) جمع‌آوری شد. نتایج این اطلاعات به شرح جدول ۴ است.

جدول ۴. شاخص‌های توصیفی گروه آزمایش در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری

مرحله	شاخص‌ها	تعداد	کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف استاندارد
پیش‌آزمون		۱۲	۱۲	۲۶	۲۱/۵۰	۳/۸۲
پس‌آزمون		۱۲	۲	۱۵	۱۰/۳۳	۳/۴۷
پیگیری		۱۲	۴	۱۶	۱۱/۳۳	۴/۲۳

برای بررسی برابری میانگین نمرات جرئت‌ورزی در سه مرحله فوق از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه با اندازه‌گیری مکرر استفاده شد. نتایج آزمون کرویت (آماره ماچلی) نشان می‌دهد فرض برابری واریانس‌ها در سطوح مختلف متغیر پاسخ (نمره جرئت‌ورزی) رعایت شده است و مشکلی از جهت اجرای آزمون نیست:

$$\text{Mauchly's } W = .79, \text{ sig} = .304$$

نتایج تحلیل واریانس روی متغیر جرئت‌ورزی اثر معنی‌دار را نشان می‌دهد؛ به این معنی که نمی‌توان میانگین جرئت‌ورزی در سه مرحله را یکسان فرض کرد:

$$\text{Wilks' Lambda} = .076, F(2, 10) = 60.834, \text{sig} = .000$$

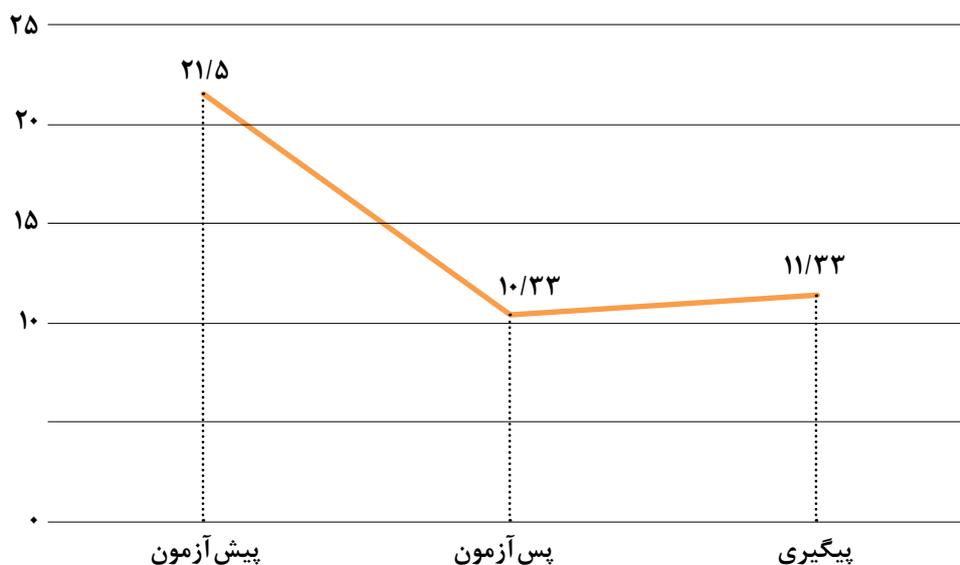
برای بررسی و مقایسه‌های زوجی از آزمون تعقیبی به روش بن فرونی استفاده شد و نتایج به شرح جدول ۵ است.

جدول ۵. مقایسه‌های زوجی مراحل پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری

(۱)	(۲)	اختلاف میانگین	خطای معیار	سطح معنی‌داری
پیش آزمون	پس آزمون	۱۱/۱۷	۰/۹۷	۰/۰۰**
پیگیری	پیش آزمون	۱۰/۱۷	۱/۴۸	۰/۰۰**
پس آزمون	پیگیری	-۱۱/۱۷	۰/۹۷	۰/۰۰**
پیگیری	پس آزمون	-۱	۱/۲۷	۱/۰۰
پس آزمون	پیگیری	۱	۱/۲۷	۱/۰۰

**در سطح یک درصد معنی‌دار

نتایج مقایسه‌های زوجی نشان می‌دهد، نمره مرحله پیش آزمون از نمرات مراحل پس آزمون و پیگیری به طور معنی‌داری متفاوت بوده و نمی‌توان آن دو را یکسان فرض کرد. در مقابل، میانگین نمره پس آزمون و نمره پیگیری با هم اختلاف چندانی نداشته و به لحاظ آماری معنی‌دار نیست. این بدان معنی است که حتی پس از یک ماه از زمان کتاب‌درمانی روی دانش‌آموزان این نمونه، اگرچه اندکی از میزان جرئت‌ورزی کاسته شده است، ولی این کاهش به لحاظ آماری معنی‌دار نیست و کتاب‌درمانی بر جرئت‌ورزی دانش‌آموزان اثر مقطعی و کوتاه‌مدت نداشته است. نمودار ۲ شکل بهتری از بررسی روند نمره جرئت‌ورزی در مراحل مختلف مطالعه را نشان می‌دهد.

نمودار ۲. میانگین نمرات جرئت‌ورزی در سه مرحله روی گروه آزمایش

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر افزایش معناداری را در نمرات جرئت‌ورزی گروه آزمایش در پس‌آزمون و پیگیری نشان داد. با توجه به این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که کتاب‌درمانی به روش گروهی می‌تواند روش مؤثری در بهبود (نتایج به‌دست آمده از مقایسه رفتار جرئت‌مندان در پیش‌آزمون و پس‌آزمون) و نگهداشت (نتایج به‌دست آمده از مرحله پیگیری) رفتار جرئت‌ورزانه در کودکان باشد که با ضعف در این مهارت مواجه‌اند.

اهمیت این موضوع زمانی بیشتر آشکار می‌شود که دانست روان‌درمانی کودکان در مقایسه با بزرگسالان همواره با مسائلی روبه‌روست که کار درمانگری را با دشواری مواجه ساخته است. مهم‌ترین این مسائل عبارت است از سطح پایین هشیاری و آگاهی کودکان نسبت به احساسات و هیجان‌هایشان، محدودیت توانایی کودکان در برقراری ارتباط کلامی با درمانگر، محدودیت توانایی کودکان در شناسایی مشکلات خود و نیز راهبردهای رویارویی و توانایی‌ها و امکاناتشان برای حل تعارض‌ها و کنار آمدن با این مشکلات (پروت، ۱۳۸۷). از این نظر، به کارگیری فنونی که موانع ارتباطی کودکان و درمانگر را مرتفع سازد، از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

در پژوهش حاضر، با اتکا به روش کتاب‌درمانی به شکل قصه‌درمانی این فرصت برای کودکانی که از نظر جرئت‌ورزی در سطح پایینی بودند فراهم شد تا بر ضعف موجود در خود غلبه نمایند. دلایل احتمالی چنین بهبودی را می‌توان در ویژگی‌هایی جستجو کرد که صاحب‌نظران برای قصه‌درمانی ذکر کرده‌اند که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود:

■ **امکان همانندسازی:** کودکان با شخصیت‌های قصه‌ای که مشکلاتی شبیه به خودشان دارند، ارتباط برقرار می‌کنند. کودک می‌تواند خود را جایگزین شخصیت یا شخصیت‌های اصلی قصه کند و از این طریق در انگیزه‌ها، تعارض‌ها و تجربه‌هایشان سهیم شود. به این ترتیب، قصه بخشی از تجربه شخصی او می‌شود و وی با پی بردن به این نکته که شخصیت‌های قصه مشکلاتی مشابه با خود او دارند و جرئت‌ورز نیستند، درمی‌یابد مشکلات او نیز با راه‌حل‌های مشابهی که آنان استفاده می‌کنند، حل می‌شود و در نتیجه سعی می‌کند آزادانه با درمانگر در مورد مشکلاتش بحث و گفتگو کند. همان‌طور که نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد، استفاده از فن کتاب‌درمانی برای کمک به کودکان کم‌جرئت از طریق خواندن قصه‌هایی که بیانگر مشکلاتی مشابه آنان و شامل مؤلفه‌های جرئت‌ورزی (دفاع از حقوق خود بدون پرخاشگری، احترام به حقوق دیگران، قدرت نه گفتن، ابراز احساسات و عواطف، درخواست خواسته‌ها و رجحان‌ها) است و در عین حال به راه‌حل‌های مؤثر و نتایج مثبت خاتمه می‌یابد، می‌تواند به افزایش جرئت‌ورزی کودکان منجر شود.

■ **تأکید بر یادگیری مشاهده‌ای:** در کتاب‌درمانی کودک از طریق تجربه جانشینی با قهرمان قصه همانندسازی نموده و پیامدهای رفتار را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد و قهرمان قصه را که رفتار جرئت‌ورزانه دارد، در نقش الگو انتخاب می‌کند و کودک در جریان یادگیری مشاهده‌ای و شرطی‌سازی جانشینی رفتارهای جرئت‌ورزانه را از او می‌آموزد. بنابراین، در قصه‌درمانی فرد نسبت به توانایی‌های شخصیت‌ها و شیوه برخورد آن‌ها با مشکلات شناخت پیدا می‌کند و از طریق الگوبرداری از آن‌ها برای خود معیارهایی تعیین می‌کند.

■ در فرایند قصه‌درمانی تعادل در طرح‌واره‌های ناسازگار کودک که منجر به جرئت‌ورزی پایین شده بود، به هم می‌خورد. این عدم تعادل می‌تواند از طریق رویارویی با راهبردهای مختلف در برابر مشکلات، اطلاعات و نگرش‌های منطقی و جدیدی که از طریق قصه به ذهن کودک منتقل می‌شود، ایجاد شود. مفاهیم و اطلاعات موجود در قصه موجب می‌شود که کودک، مفاهیم و نظرات شخصی خود را با آن‌ها مقایسه و در صورت تضاد، آن‌ها را برون‌سازی کند و به طرح‌واره‌های سازگار و در نهایت، تعادلی دست یابد که خود را در آن قادر به رفتار جرئت‌ورزانه بداند.

■ جلسات گروهی می‌تواند مجالی برای سهیم شدن در تجربه‌های یکدیگر و یاد گرفتن از آن‌ها، تغییر احساسات انزوا و تنهایی، بیان تجربه‌های شخصی و کسب بینش نسبت به رفتار خود و همچنین، احتمال تجربه‌گزینه‌های جدید رفتاری را فراهم کند (شفیع‌آبادی، ۱۳۹۰) که در پژوهش حاضر، اجرای جلسات گروهی و همچنین تشریح هر یک از مؤلفه‌های جرئت‌ورزی برای کودکان به کمک شخصیت‌های قصه، نشان‌دادن تصاویر و ... توانست به تأثیرهای قصه‌درمانی کمک کند. تعامل پویای کودکان با درمانگر و کودکانی که به طرق مختلف فکر می‌کنند، می‌تواند فضای

روانی خوبی برای دیدن جهان از زاویه نگاه دیگران فراهم کند. کتاب‌درمانی باعث افزایش تبادل نظر بین آزمودنی و درمانگر می‌شود و بارشده ارزش‌ها و نگرش‌های جدید در آزمودنی‌ها همراه است. همچنین، در پژوهش حاضر، طبق مشاهدات پژوهشگران، کودکان به انجام فعالیت‌ها علاقه زیادی نشان می‌دادند که به نظر می‌رسد در فراگیری موضوعات توسط آن‌ها تأثیر داشته است.

■ تخلیه هیجانی در فرایند قصه‌درمانی به صورت شفاهی از طریق شرکت در بحث‌ها و یا به صورت نوشتاری و شیوه‌های هنری نظیر اجرای نقش شخصیت‌ها صورت می‌پذیرد. در اثر تخلیه هیجانی، تنش‌های کودک کاهش می‌یابد و کودک موفق می‌شود هیجان‌های نهفته‌ای را که امکان بروز نداشته‌اند، تخلیه کند و به آرامش روانی برسد (ریاحی‌نیا و عظیمی، ۱۳۹۱).

■ قصه‌درمانی نسبت به کار مستقیم با کودکان به دلیل علاقه وافر آن‌ها به قصه جذاب‌تر است و در نتیجه، کودکان می‌توانند نحوه نگاه خود را از مرکز درمانی به عنوان محیط دارای محدودیت به محیط آموزشی، سرگرم‌کننده و درمانی تغییر دهند. این پژوهش می‌تواند قصه‌درمانی را به عنوان شیوه‌ای جذاب و مؤثر برای کودکان معرفی نماید. ویژگی مهم دیگر قصه سرگرم‌کنندگی، آرامش‌بخشی و لذت‌بخشی آن است. این تأثیرها همانند نیروی محرکه عمل می‌کنند و تحول ساختارهای ذهنی را آسان‌تر و سریع‌تر می‌کنند. وقتی قصه اشتیاق کودک را برمی‌انگیزد، تلاش برای برقراری تعادل در او تقویت می‌شود.

یافته‌های پژوهش حاضر همسو با مجموعه وسیعی از پژوهش‌هایی بوده است که اثر بخشی قصه‌درمانی را در بهبود توانمندی‌ها و رفتارهای شناختی، هیجانی و رفتاری کودکان تأیید کرده‌اند. بررسی پیشینه پژوهش‌های قصه‌درمانی تأثیر مثبت آن را بر افزایش متغیرهایی چون کارکردهای اجرایی مغز، خودکارآمدی، ذهن‌آگاهی، خلاقیت، شادمانی، خوش‌بینی، مهارت‌های اجتماعی و کاهش مشکلات افسردگی و اضطراب کودکان نشان می‌دهد.

همچنین پژوهش حاضر ضمن همسویی با پژوهش‌های قبلی (طهماسبی‌آشتیانی و همکاران، ۱۳۹۳ و روشن چسلی، ۱۳۹۲) که به نحوی به آثار قصه‌درمانی بر جرئت‌ورزی پرداخته بودند، توانست چشم‌انداز جدیدی را نسبت به موضوع ایجاد کند.

در مجموع، پیشینه‌های نظریه‌ها و پژوهش‌ها، جایگاه و اهمیت استفاده از قصه به مثابه فن و ابزار مشاوره و روان‌درمانی کودکان را مشخص می‌کند. در ادامه، پیشنهادهایی جهت بهره‌گیری بهینه از کتاب‌درمانی ارائه می‌شود:

■ تولیدکنندگان کتاب‌های کودکان تألیف قصه‌هایی با اهداف درمانی را مورد توجه بیشتری قرار دهند و در این زمینه از مشاوران و روان‌شناسان کودک بهره‌گیرند.

■ مشاوران مدارس از قصه‌درمانی برای بهبود مشکلات دانش‌آموزان استفاده نمایند.

■ از قصه در برنامه‌های تکمیلی و فوق برنامه در مدارس استفاده شود.

■ کتاب‌های قصه مناسب و مورد تأیید متخصصان در رابطه با مشکلات روان‌شناختی به خانواده‌ها، مراکز بالینی و معلمان مدارس معرفی و اطلاع‌رسانی شود.

ملاحظات اخلاقی

منبع حمایت‌کننده

بنا بر اظهار نویسندگان منبع حمایت‌کننده مالی گزارش نشده است.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، انجام آزمایش و گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج. نویسنده دوم: استاد راهنمای پایان‌نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح. نویسنده سوم: استاد مشاور پایان‌نامه، مشارکت در طراحی

پژوهش، نظارت بر پژوهش، تهیه پیش‌نویس مقاله، نهایی‌سازی مقاله، مطالعه و بازبینی مقاله، نویسنده چهارم: استاد مشاور پایان‌نامه، مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

از مشارکت‌کنندگان در پژوهش برای شرکت در کارگاه‌های آموزشی و تکمیل پرسشنامه سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- آریا، عباس؛ و تبریزی، مصطفی (۱۳۸۲). کتاب‌درمانی. تهران: انتشارات فراروان.
- اروئی، سارا (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین سبک‌های دل‌بستگی و کم‌رویی با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت‌مدرس، تهران.
- البرتی، رابرت؛ و امونز، مایکل (۱۳۸۳). روان‌شناسی ابراز وجود. ترجمه مهدی قراچه داغی. تهران: انتشارات علمی. (از روی چاپ اصلی ۱۹۸۲).
- امین‌دهقان، نسرین؛ و پریخ، مه‌ری (۱۳۸۲). تحلیل محتوای کتاب‌های داستانی مناسب کودکان در گروه سنی ب با رویکرد کتاب‌درمانی. کتابداری، ۲۴، ۵۱ - ۷۴.
- باب‌الحوائجی، فهیمه؛ و یزدیان‌راد، مهرزاد (۱۳۸۹). تحلیل محتوای مقالات مجلات تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره ترویج کتابخوانی و کتابخانه‌های کودکان از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶(۴)، ۳۱-۵۳.
- پاکدامن، فاطمه؛ داودی، ایران؛ و مهربانی‌زاد هنرمند، مهناز (۱۳۹۴). تأثیر قصه‌درمانی بر اضطراب، درد و خشم از دندانپزشکی در کودکان ۴-۸ سال تحت مراقبت دندانپزشکی. دندانپزشکی کودکان ایران، ۲(۱۰)، ۷-۱۶.
- پروت، تامپسون (۱۳۸۷). مشاوره و روان‌درمانی در کودکان و نوجوانان: توصیف اجمالی. در: پروت، تامپسون و براون، داگلاس (ویراستاران)، حسن فرهی (مترجم)، مشاوره و روان‌درمانی در کودکان و نوجوانان، نظریه‌ها و کاربردهای عملی در مدارس و مراکز درمانی (صص ۱۳-۴۲). تهران: ارجمند.
- پریخ، مه‌ری (۱۳۸۲). نقش ادبیات کودکان و نوجوانان در رشد آنان. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۳، ۱۹-۲۷.
- پریخ، مه‌ری؛ و ناصری، زهرا (۱۳۹۰). بررسی میزان تأثیر برنامه‌های کتاب‌درمانی بر کاهش پرخاشگری کودکان. مطالعات ادبیات کودک، ۳، ۳۳-۶۰.
- تبریزی، مصطفی؛ و تبریزی، امید (۱۳۸۸). کتاب‌درمانی: روان‌درمانی با استفاده از فن کتاب‌خواندن. تهران: فراروان.
- جباری دانشور، انیسه؛ حسینی‌نسب، داوود؛ و آزموده، معصومه (۱۴۰۱). مقایسه اثربخشی بازی‌درمانی مبتنی بر رویکرد شناختی-رفتاری و قصه‌درمانی بر جرئت‌ورزی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر. روان‌شناسی افراد استثنایی، [https://doi.org/10.22054/jpe.2023.65119.2400.33-51.\(47\)12](https://doi.org/10.22054/jpe.2023.65119.2400.33-51.(47)12)
- جعفری، مرضیه؛ و امینی، ناصر (۱۴۰۲). اثربخشی بازی‌درمانی به سبک آدلری بر جرئت‌ورزی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهرستان کازرون. رویکرد فلسفه در مدارس و سازمانها، ۲(۱)، ۲۹-۴۲.
- جوزف، روزاما؛ و یوسفی، احمد (۱۳۷۲). کتاب‌درمانی. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۳(۱)، ۹۱-۹۳.
- <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1372.3.1.13.5>
- چگنی، گلنوش؛ و چگنی، محبوبه (۱۳۹۵). اثربخشی قصه‌گویی در کاهش پرخاشگری و اضطراب امتحان در پسران پرورشگاه‌های شهر رشت. فصلنامه توسعه آموزش جندی‌شاپور، ۱۷، ۲۶-۳۷.
- رحیمیان بوگر، اسحق؛ شاره، حسین؛ حبیبی عسگرآباد، مجتبی؛ و بشارت، محمدعلی (۱۳۸۶). بررسی تأثیر شیوه‌های جرئت‌ورزی بر سازگاری اجتماعی. نوآوری آموزشی، ۲۳، ۲۹-۵۴.
- رضاپور میر صالح، یاسر؛ ابوترابی کاشانی، پریسا؛ و ابراهیمی قوام، صغری (۱۳۹۱). تأثیر آموزش مهارت‌های ابراز وجود در افزایش جرئت‌ورزی و عزت‌نفس دانش‌آموزان کم‌جرئت دختر پایه سوم تا پنجم ابتدایی شهر تهران. دوفصلنامه روان‌شناسی بالینی و شخصیت، ۷، ۷۷-۹۰.

روغنی، شکوفه؛ زارعی، عاطفه؛ فامیل روحانی، علی‌اکبر؛ و عرفانی، نصراله (۱۳۹۹). تأثیر کتاب‌درمانی به شیوه گروهی بر میزان تاب‌آوری و امید به زندگی در بهبود وضعیت سلامت کودکان مبتلا به سرطان. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۶(۲)، ۲۸۳-۳۰۵. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1399.26.2.1.2>

ریاحی‌نیا، نصرت؛ و عظیمی، علی (۱۳۹۱). مبانی، نظریه‌ها و کاربرد کتاب‌درمانی. تهران: چاپار.

ریاحی‌نیا، نصرت؛ مکارم، مه‌السادات؛ فرجی‌پور، اعظم؛ و حاصلی، نسرين (۱۳۹۴). تأثیر کتاب‌درمانی گروهی بر افزایش عزت‌نفس کودکان آسیب‌دیده کار. پژوهش‌های مشاوره، ۱۴(۵۴)، ۱۱۱-۱۲۵.

روشن چسلی، رسول (۱۳۹۲). تأثیر قصه‌گویی مبتنی بر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری دانش‌آموزان پسر هشت تا ده‌ساله مبتلا به اختلال رفتار مقابله‌ای و بی‌اعتنائی. مطالعات روان‌شناسی بالینی، ۳(۱۰)، ۷۳-۹۳.

شجاعی کاریزکی، شایسته؛ حاجی زین‌العابدینی، محسن؛ و شاپوری، سودابه (۱۳۹۴). تأثیر کتاب‌درمانی بر کاهش میزان افسردگی در کودکان (مطالعه موردی بهزیستی استان تهران). تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۱(۲)، ۲۹۷-۳۰۸. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1394.21.2.4.0>

شفیع‌آبادی، عبدالله (۱۳۹۰). پویایی گروه و مشاوره گروهی. تهران: رشد.

شیبانی، شهناز؛ یوسفی لویه، مجید؛ و دلور، علی (۱۳۸۵). تأثیر قصه‌درمانی بر کاهش علائم افسردگی در کودکان افسرده. پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، ۶(۴)، ۸۹۳-۹۱۶.

صنعت‌نگار، سارا؛ حسن‌آبادی، حسین؛ و اصغری نکاح، محسن (۱۳۹۱). اثربخشی قصه‌درمانی گروهی بر کاهش ناامیدی و تنهایی کودکان دختر مراکز شبه‌خانواده. فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، ۶(۴)، ۷-۲۴.

طهماسبی آشتیانی، سمیرا؛ آدام، زویا؛ و تاجداران، منصور (۱۳۹۳). تأثیر کتاب‌درمانی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان دختر و پسر ۷-۱۲ سال عضو فعال کتابخانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر تهران. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۷(۳)، ۱۳۷-۱۵۶.

طهماسبیان، کارینه (۱۳۸۵). کاربرد کتاب در آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان. اولین کنگره سراسری هنر‌درمانی در ایران (مجموع مقالات). تهران: دانشگاه شهید بهشتی، پژوهشکده خانواده، مرکز مطالعات هنر‌درمانی، صفحه ۱۲۴-۱۳۰.

عارفی، مژگان؛ و رضویه، اصغر (۱۳۸۲). بررسی رابطه پرخشگری آشکار و ارتباطی با سازگاری عاطفی-اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر دوره ابتدایی. دانش و پژوهش در روان‌شناسی، ۱۶، ۱۱۳-۱۲۵.

گلی‌نژاد، محمد؛ و موسی‌زاده، ابراهیم (۱۳۹۱). جرئت‌ورزی به‌عنوان یک مهارت ارتباطی مؤثر. اصلاح و تربیت، ۱۲۰، ۵-۷.

گودرزی، نسرين (۱۳۹۶). قصه‌درمانی و اثرات تربیتی آن. تهران: رشد.

گودرزی، نسرين؛ مکوند حسینی، شاهرخ؛ رضایی، علی‌محمد؛ و اکبری بلوطینگان، افضل (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی به روش قصه‌گویی بر میزان کم‌رویی دانش‌آموزان. فصلنامه مطالعات روان‌شناسی بالینی، ۱۷(۵)، ۱۲۱-۱۳۶.

محمدی، مهدی (۱۳۹۲). تحقیقات تحلیل محتوا در ادبیات کودکان و نوجوانان ایران از سال ۱۳۵۳-۱۳۹۰. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۹(۱)، ۱۱۱-۱۱۳. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1392.19.1.6.6>

محمدی‌فر، محمدعلی؛ نجفی، محمود؛ و صالحین، میرزاعلی (۱۳۹۵). رابطه حرمت خود، سبک‌های شوخ‌طبعی و کم‌رویی با احساس تنهایی در دانش‌آموزان. فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱۲(۳)، ۶۱-۷۴.

نژادسلیمانی، راحله (۱۳۹۱). مقایسه اثربخشی دو شیوه گروه‌درمانی شناختی-رفتاری و واقعیت‌درمانی بر جرئت‌ورزی دختران دبیرستانی کم‌جرئت شهر سرخس. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.

هارجی، اون؛ ساندرز، کریستین؛ و دیکسون، دیوید (۱۳۹۰). مهارت‌های اجتماعی در ارتباط بین‌فردی. ترجمه خشایار بیگی و مهرداد فیروزبخت. تهران: انتشارات رشد (اثر اصلی چاپ‌شده در سال ۲۰۰۴).

References

- Alberti, R. E., & Emmons, M. L. (2004). *Your Perfect Right: A Guide to Assertive Living* (Mehdi, Gharacheh Daghi, Trans.). Elmi. (Original work published in 1982). [In Persian]
- Amin Dehghan, N., & Parirokh, M. (2004). Content analysis of children's story books suitable for group B age with a bibliotherapy approach. *Library and Information Science*, 6(4), 19-53. [In Persian]

- Arefi, M., & Razavieh, A. (2003). Investigating the relationship between overt and relational aggression with emotional-social adjustment of boy and girl elementary school students. *Knowledge and Research in Applied Psychology*, 5(16), 113-125. [In Persian]
- Aria, A., & Tabrizi, M. (2003). *Bibliotherapy*. Tehran: Fararavan. [In Persian]
- Babalhavaeji, F., & Yazdianrad, M. (2011). Content analysis of papers in specialized journals of library and information science regarding promotion of reading and children's libraries during 1999-2008. *Research on Information Science and Public Libraries*, 16(4), 31-53. [In Persian] <http://dori.net/dor/20.1001.1.26455730.1389.16.4.2.7>
- Brewster, E. (2011). *An Investigation of Experiences of Reading for Mental Health and Well-being and their Relation to Models of Bibliotherapy*. PhD thesis, University of Sheffield.
- Chegeni, G. & Chegeni, M. (2016). Effectiveness of storytelling on decrease of aggression and test anxiety among boys living in orphanage in Rasht. *Educational Development of Judishapur*, 7 (Supplement), 26-35. [In Persian]
- Coşküntürk, A. E., & Gözen, D. (2018). The effect of interactive therapeutic play education program on anxiety levels of children undergoing cardiac surgery and their mothers. *Journal of PeriAnesthesia Nursing*, 33(6), 781-789. <https://doi.org/10.1016/j.jopan.2017.07.009>
- Golinezhad, M., & Mousazadeh A. (2012). Assertiveness as an effective communication skill. *Correction and Education*, 10(120), 5-7. [In Persian]
- Goodarzy, N. (2017). *Storytelling therapy and its educational effects: Approaches to teaching life skills through storytelling to address children's problems*. Tehran: Roshd. [In Persian]
- Goodarzy, N., Makvand Hosseini, S., Rezaei, A. M., & Akbari Balootbangan, A. (2014). Effectiveness of life skills training by storytelling on shyness of elementary school students. *Clinical Psychology Studies*, 5(17), 121-136. [In Persian]
- Hargie, O., Saunders, Ch., & Dickson, D. (2011). *Social Skills in Interpersonal Communication* (Khashayar, Beigi, Mehrdad, & Firoozbakht, Trans.). Tehran: Roshd. (Original work published in 2004). [In Persian]
- Jabbari Daneshvar, A., Hosseininasab, S. D., & Azmoudeh, M. (2022). Comparing the efficacy of cognitive-behavioral play therapy and narrative therapy on the assertiveness of students with an educable intellectual disability. *Psychology of Exceptional Individuals*, 12(47), 33-51. [In Persian] <https://doi.org/10.22054/jpe.2023.65119.2400>
- Jafari, M., & Amini, N. (2023). The effectiveness of adlerian style play therapy on assertiveness among elementary school students in Kazeron city. *Specialized Scientific Quarterly on Philosophy Approach in Schools and Organizations*, 2(1), 29-42. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/ESBAM.2023.395554.1020>
- Lange, AJ. & Jakubowski, P. (1976). *Responsible Assertive Behavior: Cognitive/behavioral Procedures for Trainers*. Research PressPub, Champaign, Illinois.
- Magaji, Sh. (2016). Bibliotherapy as a problem-solving skill of counsellors and teachers for character and skill development in Ogun State, Nigeria. *Journal of Education and Practice*, 7(20), 18-22.
- Matsuura, N., Hashimoto, T. & Toichi, M. (2009). Correlations among self-esteem, aggression, adverse childhood experiences and depression in inmates of a female juvenile correctional facility in Japan. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 63(4), 478-485.
- Michelson, L. & Wood, R. (1982). Development and psychometric properties of the children's assertive behavior scale. *Journal of Behavioral Assessment*, 4(1), 3-13.
- Mohammadi, M. (2013). Iranian children and young adult's literature, 1974-2011: A content analysis. *Research on Information Science and Public Libraries*, 19(1), 111-113. [In Persian] <http://dori.net/dor/20.1001.1.26455730.1392.19.1.6.6>
- Najafi, M., Salehin, M., & Mohamadyfar, M. (2016). The effect of self-esteem, humorous styles and shyness on the feeling of loneliness in students. *Journal of New Thoughts on Education*, 12(3), 59-77. [In Persian] <https://doi.org/10.22051/JONTOE.2016.2546>
- Nezhad Soleymani, R. (2012). *Comparison of the Effectiveness of Two Approaches to Group Therapy of Cognitive-behavioral Therapy and Reality Therapy on Assertiveness in Low-assertive High-school Girls in the City of Sarikhs*. Master thesis. Allameh Tabataba'i University. [In Persian]
- Oruei, S. (2010). *Research in the Relationship of Style of Attachment and Shynesswith Achievement Among Students*. Master thesis, Tarbiat Modares University. Retrieved from <https://ganj.irandoc.ac.ir> [In Persian]

- Oštrov JM. & GodleskiS, A. (2009). Impulsivity-hyperactivity and subtypes of aggression in early childhood: An observational and short-term longitudinal study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 18(8), 477-483.
- Pakdaman, F., Davodi, I., & Mehrabiazad Honarmand, M. (2015). The effect of narrative therapy on anxiety, pain and anger at dentists in dental care for children 8-4 years in the city of Neka and Sari. *Iranian Journal of Pediatric Dentistry*, 10(2), 17-34. [In Persian] <https://doi.org/10.29252/ijpd.10.2.17>
- Pardeck, J. A. & Pardeck, J. T. (1984). An overview of the bibliotherapeutic treatment approach: Implications for clinical social work practice. *Family Therapy*, 11(3), 241-252.
- Pardeck, J. T. & Markward, M. J. (1995). Bibliotherapy: Using books to help children deal with problems. *Early Child Development and Care*, 106(1), 75-90.
- Parirokh, M. (2003). The role of children and young adult's literature in meeting their needs. *Library and Information Sciences*, 6(3), 23-36. [In Persian]
- Parirokh, M., & Naseri, Z. (2011). The impact of bibliotherapy on aggression reduction in pre-school children. *Iranian Children's Literature Studies*, 2(1), 33-61. [In Persian] <https://doi.org/10.22099/JCLS.2012.443>
- Rahimian Boogar, E., Shareh, H., Habibi Askarabad, M., & Besharat, M. A. (2007). Effect of assertiveness training methods on social adjustment. *Educational Innovations*, 6(5), 29-54. [In Persian]
- Rezapour Mirsaleh, Y., Aboutorabi Kashani, P., & Ebrahimi Ghavam, S. (2013). Effectiveness of assertive skill training on improvement of assertion and self-esteem of third to fifth grade low-assertive girl students in Tehran. *Clinical Psychology and Personality*, 10(2), 77-90. [In Persian] <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23452188.1391.10.2.8.9>
- Riahinia, N., & Azimi, A. (2012). *The Foundations, Theories, and Applications of Bibliotherapy*. Tehran: Chapar. [In Persian]
- Riyahinia, N., Makarem, M., Farajipoor, A., & Haseli, N. (2015). The impact of group bibliotherapy on the self-esteem of children abused by work labor. *Journal of Counseling Research*, 14(54), 111-125. [In Persian]
- Roghani, S., Zarei, A., Famil Roahani, A. A., & Erfani, N. (2020). The effect of group bibliotherapy on the resilience and life expectancy in improving the health status of children afflicted with cancer. *Research on Information Science and Public Libraries*, 26(2), 283-305. [In Persian] <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1399.26.2.1.2>
- Rosama, J., & Yousefi, A. (1993). Bibliotherapy. *Research on Information Science and Public Libraries*, 3(1), 91-93. [In Persian] <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1372.3.1.13.5>
- Roshan Chesli, R. (2013). Effect of social competence training-based storytelling on social skills and behavioral problems of 8-10 years-old children with oppositional defiant disorder (ODD). *Clinical Psychology Studies*, 3(10), 73-94. [In Persian]
- Sanatnegar, S., Hasanabadi, H., & Asghari Nekah, M. (2013). The effectiveness of group storytelling therapy on reducing hopelessness and loneliness in girl children of semi-family centers. *Journal of Applied Psychology*, 6(1), 7-23. [In Persian] <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20084331.1391.6.1.7.9>
- Shafiabadi, A. (2011). *Group Dynamics and Group Counseling*. Tehran: Roshd. [In Persian]
- Sheybani, S., Yoosefi Looyeh, M., & Delavar, A. (2007). The effect of narrative therapy on depression of children. *Journal of Exceptional Children*, 6(4), 893-916. [In Persian] <http://dorl.net/dor/20.1001.1.16826612.1385.6.4.4.3>
- Shojaee Karizaki, S., Haji Zeinolabedini, M., & Shapoori, S. (2015). The effect of bibliotherapy on the reduction of depression of children (Case study of Dar-Al-Qora Orphanage Center, Tehran, Iran). *Research on Information Science and Public Libraries*, 21(2), 297-308. [In Persian] <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1394.21.2.4.0>
- Tabrizi, M., & Tabrizi, O. (2009). *Bibliotherapy: Psychotherapy by Using the Art of Reading*. Tehran: Fararavan. [In Persian]
- Tahmasebi Ashtiani, S., Abam, Z., & Tajdaran, M. (2014). The effect of bibliotherapy on social skills of 7-12 years-old girls and boys as active members of Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adult's Library of Tehran. *Library and Information Sciences*, 17(3), 135-154. [In Persian]
- Tahmasian, K. (2006). The use of books in teaching social skills to children. *The 1st National Congress of Art Therapy*, Tehran. [In Persian]
- Thompson, P. H. (2008). Counseling and psychotherapy in children and adolescents: A brief overview. In: P. H. Thompson & D. Brown (Ed.), *Counseling and Psychotherapy with Children and Adolescents Theory and Practice for School and Clinical Settings* (pp. 13-42). Tehran: Arjmand. [In Persian]